hij zijne *Harmonie over Mozes* geheel uit het Latijn in het Fransch vertaald, de vertaling van *Genesis* herzien, over het boek *Jozua* geschreven, en ten slotte de meeste der Fransche aanteekeningen op het Nieuwe Testament, die anderen vroeger hadden verzameld, herzien en verbeterd. Behalve dat heeft hij zich nooit aan de aangelegenheden der kerken onttrokken, zoowel mondelijk als schriftelijk antwoordende, als het noodig was: ofschoon wij van onzen kant hem vermaanden, om toch meer zichzelven in acht te nemen. Maar zijn gewoon antwoord was, dat hij zoo goed als niets deed; dat wij het gelaten moesten dulden, dat God hem altijd wakende en, zoo goed hij het vermocht, met zijn werk bezig vond tot aan den laatsten ademtocht".

Den 2den April werd hij, niettegenstaande zijn groote zwakte, op zijn wensch nog eenmaal naar de kerk gedragen, om er met zijne geliefde gemeente voor het laatst het Heilig Avondmaal te vieren. Uit Beza's handen ontving hij de teekenen van het lichaam en bloed van Christus. De gemeente hief aan: »Heer, nu laat Gij uw dienstknecht gaan in vrede." Calvijn zong mede met bevende stem, maar met zulk een uitdrukking, dat de heilige vreugde in het gelaat van den stervende niet verborgen bleef." Zijn laatste werk was de verklaring van het boek Jozua die hij stervend voleindde, en met reeds half gebroken stem dicteerde. Bij het 23e hoofdstuk, de afscheidsrede van Jozua aan het volk van Israël, legde hij voor immer zijn pen neder.

Toen hij nu zelf duidelijk zijn einde voelde naderen, uitte hij den wensch afscheid te nemen van allen, met wie hij in zijn leven had samengewerkt. Van den raad der stad, van de leeraren, van zijn vrienden. In de eenvoudige woning in de Rue des Chanoines zijn de mannen vergaderd, voor wie Calvijn een vaderlijk vriend en raadsman is geweest. De grijze Farel, bijna tachtig jaren oud, die den geheelen weg van Neufchatel had afgelegd om zijn stervenden vriend te bezoeken, zit naast het bed aan Calvijns rechterhand. Viret staat achter het bed, biddend met ten hemel geslagen oogen, terwijl Calvijn's boezemvriend, Beza, den stervende ondersteunt. Gemakkelijk herkent men in de groep de vier burgemeesters (Syndics) in hun ambtsgewaad en met hun staven, de teekenen hunner waardigheid. Achter hen de leeraars der kerk en de leden van den senaat, alle in de schilderachtige en kloeke kleeding van hun tijd. De Bijbel, het tafelkleed, de leunstoel en het portret van John Knox zijn getrouwelijk nageschilderd uit het museum te Genève, waar zij nog bewaard worden.

Calvijn gaat de wereld verlaten, zijn taak op aarde is afgedaan. En welk een arbeid laat hij achter! Een levende arbeid, die sterker zal blijken dan de eeuwen, die volkeren zal doen rijzen en dalen, en die de geschiedenis zal omzetten in haren loop. Door Calvijns geest bezield, heeft het Protestantisme zich de heerschappij in Zwitserland Nederland, Schotland, Engeland en de Noord-Amerikaansche Staten verzekerd, ontstonden in Zuid-Frankrijk 2000 Protestantsche gemeenten en schoot de Protestantsche leer wortel in Spanje, Italië en Oostenrijk, in de onmiddellijke nabijheid van haar hevigste vijanden, van paus en keizer!

Doch de man, door God te bekwamer tijd verwekt, om van dezen reuzenbouw de machtige fundamenten te leggen zal nu het moede hoofd neder leggen ter eeuwige ruste. Nog eenmaal zal hij getuigen en vermanen. De overheid wijst hij op haar dure roeping. Zij moest niet versagen in deze benarde tijden; God *had* gered. God zou *voortgaan* met redden, mits zij getrouw bleef.

»Zoo gij deze republiek in veiligheid bewaren wilt, zie, dat de heilige zetel der macht, waarin God u geplaatst heeft, niet door zonde bevlekt worde; want, *die Hem eeren, zal Hij eeren*; maar die Hem versmaden zullen licht geacht worden... ik vermaan de ouderen, de jongeren niet te verachten, en ik vermaan de jongeren zich met bescheidenheid te gedragen, en zich voor hoogmoed te hoeden.... Weerstaat alle slechte bedoeling en zelfzucht: zie op Hem, die u op uw eerepost geplaatst heeft, en zoek de leiding des Heiligen Geestes."

Tot de leeraren sprak hij o. a.: »Zijt standvastig, mijne broederen, in het werk, dat gij op u genomen hebt, en laat uwe harten niet versagen.... Verre zij van u alle onderlinge twisting: omhelst elkander in wederkeerige liefde... Ik beken, dat ik met u, broeders, in de hechtste banden van ware en op echte liefde geleefd heb, en ik neem afscheid van u met dezelfde gevoelens. Als gij mij ooit hard of onaangenaam hebt bevonden in mijn beproevingen, zoo roep ik uw vergiffenis in. Vaartwel."

Calvijn beval hen ten slotte in een vurig gebed aan Gode en zijne bescherming aan, en »daarna," zegt Beza, »kun in het algemeen en in het bijzonder verzocht hebbende, om hem al zijne gebreken te vergeven, stak hij hun de hand toe. Ik weet niet, of er een droeviger schouwspel had kunnen te beurt vallen aan die overheidspersonen, die hem allen, en met recht, wat zijne bediening aangaat, als hun eigen vader beschouwden, daar hij eenigen van hen van hun jeugd af had gekend en opgeleid."

»En het overige zijner dagen," verhaalt dezelfde geschiedschrijver, »bracht Calvijn door in bijna aanhoudend gebed: zijn stem gedurig gebroken door de moeilijkheid van zijn ademhaling, maar zijn oogen (die tot het laatste oogenblik toe hun glans behielden) ten hemel geslagen, en de uitdrukking van zijn gelaat bewees de vurigheid van zijn gebed." In de grootste smarten hoorde men hem Davids woorden uit Psalm 39 aanhalen: »Ik heb gezwegen, Heere, omdat Gij het hebt gedaan," of Jesaja's woorden: »Ik zuchtte als een duive," of »Hoe lange, Heere".

Tot aan den avond van den 27en Mei de afgesmeekte verlossing kwam. Het was ongeveer acht uur en de zon ging onder. Plotseling kwam de verandering. Beza, die hem juist even verlaten had, werd haastig geroepen. Toen hij aan de stervensponde trad, had Calvijn reeds den laatsten adem uitgeblazen.

In zijn testament had Calvijn uitdrukkelijk verklaard, dat hij wenschte, dat zijn begrafenis op »de gebruikelijke wijze" zou plaats hebben. De gebruikelijke wijze van begraven te Genève was toen en is nog, dat geen gedenksteen het graf zal aanwijzen. Eenvoudig als zijn leven, zoo eenvoudig was ook de begrafenis van dezen grooten doode. Zijn lijk werd in een wit kleed gewikkeld en in een eenvoudige houten kist ter neder gelegd, en toen op Zondag 27 Mei, des namiddags, zonder eenig vertoon weggedragen naar het kerkhof Plainpalais, waar zijn stoffelijk overschot aan de aarde werd toevertrouwd. Niemand weet met zekerheid te zeggen, waar de groote Hervormer rust.

En zoo moest het zijn, voor wie iets verstaat van het *geestelijke* beginsel, dat Calvijn door leer en leven gepredikt had. Tegen Rome's boeleeren met het zichtbare en zinnelijke had hij zijn bandbliksems geslingerd, in armoede en kommer had hij zijn leven doorgebracht, in een zwak en uitgeteerd lichaam had zijn machtige geest gewoond. Geen graftecken, geen eerezuil, geen standbeeld voor Calvijn. De *materie* opgeroepen om de gedachtenis levendig te houden aan *Calvijn*, den vader van den meest geestelijken vorm, waarin de Hervorming zich vertoonde" (Rijssens.) — het zou bijna een *contradictio in terminis* zijn. Hij was vorst in het Koninkrijk, dat niet van deze wereld is, hij leefde in en voor en uit de dingen, die niet gezien worden en eeuwig zijn. Het standbeeld voor Calvijn, dat is de gestalte, die hij in de geschiedenis der menschheid heeft uitgebeeld, een geestelijk beeld, dat heerscht op den ongezienen, diepen achtergrond des levens, waar beginselen zich vormen, die machtiger zijn dan koningstronen en legerbenden.

Drie eeuwen en een halve zijn verloopen sinds het oogenblik, dat de schilder ons heeft afgebeeld. Geslachten zijn gekomen en gegaan, het beginsel der Reformatie heeft na bangen strijd in Europa geëegevierd, en het heeft God believd ook ons geboren te doen worden in die gezuiverde atmosfeer, waar hij aangebeden wordt in »geest en in waarheid".

Vergeten wij niet den strijd en het lijden van de mannen, die in Gods kracht het werk der Reformatie hebben tot stand gebracht. Dat God *zulke* mannen *zoo* deed leven, toont welk een ernstig, welk een grootsch werk het is. En nu is het toevertrouwd aan onze tijden en.... mede aan onze handen. Zij ons gebed tot God, dat ook wij, kleinmoedigen en versaagden van hart, in ons leven iets meer leeren verstaan van die diepe gedachte, dat de *eerste* drie beden van het Onze Vader zijn: *Uw naam* worde geheiligd, *Uw koninkrijk* kome, *Uw wil* geschiede.

Ook van Calvijn geldt, dat hij met zijn dood God verheerlijkt heeft.

En daarom is het goed, dat zijn sterfbed ook tot ons geslacht predikende blijft.

Officieele Berichten.

Zending onder Heidenen en Moham.

Pinkstercollecte: Arnemuiden ƒ 8; Domburg ƒ 6.16½; Gapinge ƒ 2.17; Grijpskerk ƒ 69 17; Koudekerke ƒ 35.25; St. Laurens ƒ 8.24; Meliskerke ƒ 37 47; Middelburg A ƒ 38 67, idem B ƒ 23.81, idem C ƒ 46 11; Oostkapelle ƒ 18 93; Serooskerke ƒ 24 65; O. en W. Souburg ƒ 39 88; Vlissingen B ƒ 23 55; Veere ƒ 16; Vrouwenpolder ƒ 8 48.

Doesburgh, 24 Juni 1903.

B. DE MOEN, *Quaestor*.

Classe Gouda.

De vergadering der classe Gouda zal D. V. gehouden worden op Dinsdag 4 Aug. 1903, des voormiddags 9 ure in de Noorderkerk te Gouda. Punten voor het Agendum vóór of op 18 Juli in te zenden aan den eerstondergeteekende.

Namens den Raad der roepende kerk van Haastrecht,
S. DE VRIES, *Praeses*.
A. SCHEP, *Scriba*.

Haastrecht, 29 Juni 1903.

Agendum voor de Prov. Diac. Conferentie der Geref. kerken in de provincie N. Holland, te houden te Haarlem, op Woensdag 8 Juli 1903 in de Geref. Kerk (A), Gedempte Oudegracht. Aanvang 's morgens 10 uur.

1. Opening der vergadering.
2. Lezing der notulen en presentielijst.
3. Ingekomen stukken.
4. Langs welke wegen moeten de Diaconiën trachten te komen tot het bijeenbrengen van de middelen, noodig voor den Dienst der Barmhartigheid. In te leiden door Prof. P. Biesterveld te Amsterdam.
5. Hoe oordeelt de Conferentie over het stuk „Behooren de Diakenen tot den Kerkeraad?" (Diaconaal correspondentieblad No. 2).

Enkhuizen.

6. Moet particuliere barmhartigheid, geoefend door vereenigingen binnen de grenzen van het instituut, zich stellen onder toezicht van Diakenen?

Hilversum.

7 Wanneer op een plaats een wijkverpleging bestaat, uitgaande van een z.g. „neutrale" vereeniging, en van Gereformeerde zijde de krachten te klein zijn om met eigen verpleging op te treden, ligt het dan op den weg van de Diaconie der Gereformeerde kerk te dier plaatse, zulk een wijkverpleging te steunen? *Edam.*

8. De vergadering spreke uit, of deze Provinciale Diaconale conferentie zal bestendigd blijven, zoo ja, waar en wanneer zij weer zal bijeenkomen. *Voorloopig Comité.*

9 De vergadering spreke uit, of de kosten der Provinciale Diaconale Conferentie zullen gedragen worden door alle Diaconiën in de provincie, onverschillig of ze al dan niet vertegenwoordigd zijn. *Voorloopig Comité.*

10. Bij bestendiging der Conferentie, verkiezing van een Comité.
11. Rondvraag.
12. Sluiting der vergadering.

„FILIPPUS."
Geestelijke verzorging van gevangenen.

Aan de Kerkeraden!

De benoeming van Ds. Mulder, predikant bij de Geref. Kerk te 's Hertogenbosch, en de actie tegen die benoeming heeft bij vernieuwing de aandacht gevestigd op de behartiging van de geestelijke belangen der gevangenen.

Reeds langen tijd was deze zaak ook in overweging bij „*Filippus*". Pogingen om traktaten onder de gevangenen te verspreiden, hadden niet veel gunstig resultaat. En „Filippus" moet in zijnen arbeid steeds zich richten naar zijn aard en doel als traktaatgenootschap.

Daarom kwam het Bestuur tot het besluit, dat voor het tegenwoordige niet veel anders gedaan kon worden dan aan de aandacht der *Kerkeraden* het volgende aan te bevelen.

Indien iemand tot gevangenisstraf veroordeeld wordt, of in hechtenis gesteld, geve (indien hij niet zelf kan optreden) de Raad van de kerk, waartoe de betrokkene behoort, daarvan kennis aan den Raad van de kerk, waar de veroordeelde of verdachte komt, òf gekomen is; met verzoek, hem onder zijn opzicht en verzorging te nemen.

De Kerkeraad in plaatsen, waar gevangenissen of huizen van bewaring zijn, heeft (liefst doorloopend) verlof te vragen, om gedetineerden, behoorende tot zijn kerk, te mogen bezoeken. Maar tevens trachte hij goedkeuring te verkrijgen van den voorzitter van het college van regenten, om traktaatjes enz. uit te reiken bij persoonlijk bezoek, of anders door middel van den cipier.

Indien dit verlof verkregen is, worde geschikte lectuur gegeven. Doorgaans zij dit gewone lectuur, waarin de weg des behouds voor een zondaar duidelijk aangewezen is. En slechts in meer bijzondere gevallen worde een geschriftje uitgereikt, bepaald gekozen met het oog op de eigenaardige omstandigheden.

Het zal gewenscht zijn, met het vragen van dit verlof tot bezoek en tot verspreiding van lectuur niet te wachten tot het laatste oogenblik, daar allicht eenige tijd met de behandeling van zulk een aanvraag gemoeid is. Ook is het niet onmogelijk dat zich daarbij bezwaren voordoen. Is zulks het geval, dan is de Voorzitter van het Bestuur van „Filippus", Prof. L. Lindeboom te Kampen, gaarne bereid, naar vermogen op vragen om advies te antwoorden.

Moge dan ook langs dezen weg het verlorene en afgedwaalde nog gezocht en gevonden worden, en geleid tot Hem, die gezonden is „om den armen het Evangelie te verkondigen, om te genezen, die gebroken zijn van harte; om den gevangenen te prediken loslating, en den blinden het gezicht, om de verslagenen heen te zenden in vrijheid; om te prediken het aangename jaar des Heeren!"

Namens het Bestuur van „Filippus",
H. FRANSSEN.

Zwolle, 3 Juni 1903.

De Algemeene Vergadering der Vereeniging ter bevordering van Geref. Ziekenverzorging in Nederland zal worden gehouden te Amersfoort 8 en 9 Juli 1903 in het kerkgebouw der Geref. Kerk A.

Woensdag 8 Juli 's avonds 8 uur, bidstond, te leiden door Ds. A. Doorn van Franeker.

Donderdag 9 Juli vóórm. 11 uur, Algemeene Vergadering, waarin behalve de periodieke verkiezing en behandeling van voorstellen, zullen optreden:

1e. Dr. P. Wieringa, geneesheer-directeur van Dennenoord (Zuidlaren), onderwerp: „Een Christelijk sanatorium voor longlijders."

2e. Ds. G. J. Kunst van Schipluiden, onderwerp: „de zegen van het lijden."

Wie logies begeert, of deelneemt aan den gemeenschappelijken maaltijd, melde dit aan den secretaris der afd. Amersfoort, den heer J. Schaap. Een *stem hebbend* afgevaardigde van elke afdeeling of corporatie, kan vergoeding van reiskosten (vac. kaart 3e kl.) ontvangen. (*Geen* correspondenten, zooals abusief is geannonceerd). Tot trouwe opkomst voor deze gewichtige vergadering wekt dringend op.

Het Hoofdbestuur:
Ds. J. HULSEBOS, Voorz., Vlissingen.
Ds. G. J. BARGER, 1e Secr., Driebergen.
G. J. E. DU MARCHIE V. VOORTHUIJZEN, Penningm., Driebergen.
A. P. v. D. VLUGT, Vice voorz., Utrecht.
Ds. J. TEVES Tzn., 2e Secret., Warnsveld.
Dr. J. H. SCHUURMANS STEKHOVEN, Utrecht.
Ds. C. LINDEBOOM, Bolnes.
Dr. H. FRANSSEN, Zwolle.
Ds. J. H. FERINGA, Zaandam.
Ds. A. DOORN, Franeker.

Buitenland.

Duitschland. Een verzoek om andere Theologische professoren.

In Duitschland viert de moderne theologie hare triumfen. Gelijk wij eenigen tijd geleden mededeelden, heeft een hoogleeraar in de Godgeleerdheid het uitgesproken dat hij het voor zijn roeping hield „om zielen in gevaar te brengen", terwijl een schrijver in het hoofdorgaan der modernen, de *Christliche Welt*, eenige maanden geleden te kennen gaf, dat de tijd gekomen was, dat de wetenschap aan de kerk een scheidbrief gaf. Verreweg het grootste deel van de hoogleeraren in de Godgeleerdheid is, al is de een meer, de ander minder gevanceerd, op denzelfden weg. Dat de belijders des Heeren in Duitschland dit alles met bezorgdheid, gadeslaan is te begrijpen; zij beseffen, dat indien de aanstaande leiders en leeraars door mannen opgeleid worden, die met de belijdenis der gemeente gebroken hebben, van zulken geen goede verwachting kan gekoesterd worden.

En nu zouden we zoo gaarne zien, dat deze broeders zelf de handen aan het werk sloegen, om te zorgen, dat er gelegenheid bestond om, in overeenstemming met de belijdenis der kerk, eene universitaire opleiding te hebben tot den dienst des Woords! Wanneer alle Gereformeerden die aan hunne belijdenis vasthouden, en vooral alle Lutherschen die op den bodem hunner confessie bleven staan, de handen ineensloegen, zouden wellicht de eersten, maar ongetwijfeld de laatsten in staat zijn eene universitaire opleiding tot een Evangeliedienst te verkrijgen. Wij zouden er ons niet over verwonderen, indien de vrije Luthersche kerken in Duitschland tot zulk eene stichting met de Lutherschen der landskerken zouden willen medewerken. Doch zulk een plan moge eens in Gereformeerde kringen besproken zijn, het moge ook bij Luthersche broeders opgekomen wezen, — het kwam niet tot een beginsel van uitvoering. Men bepaalt er zich nu, althans van Lutherssche zijde, toe, om der overheid te verzoeken andere professoren, die op den bodem der belijdenis staan, te beroepen.

Op de jaarvergadering van de Luthersche vereeniging in de provincie Saksen, die op 20 en 21 April jl. gehouden werd, besloot men tot het opzenden van het volgende adres:

De Lutherssche vereeniging in de provincie Saksen, is evenals Freiherr von Durent en vele vrome leden onzer Evangelisch-Lutherssche landskerk, diep bedroefd dat onze jonge studenten in de Theologie door professoren in de Godgeleerdheid van het geloof aan het zuivere en reine Woord Gods afgebracht worden. Zij wendt zich daarom met vertrouwen tot Uwe Excellentie en verzoekt om den wille van de Pruissische landskerk en van het Evangelische volk, den nood in zake de Evangelische theologische faculteiten, die aan de universiteiten zijn welke onder uwe Excellentie staan, te willen weg nemen.

Het is ten volle onze meening, dat de wetenschap, en ook het ernstig theologisch onderzoek, vrij moet zijn, ook in het bekendmaken van het resultaat zijner navorschingen. Wij zijn niet bevreesd dat daardoor aan de eeuwige waarheid kan schade gedaan worden. Maar de kerk, die gegrond is op de Heilige Schrift, en aan welke zulk eene hooge roeping, naar luid der Augsburgsche confessie, is toevertrouwd, moet voor de opleiding harer aanstaande dienaars zulke leeraars eischen, wien de Heilige Schrift heilig is, en die zelf, als overtuigde belijders der Augsburgsche confessie, hunne leerlingen van de beleden waarheid met blijdschap overtuigen en hun den rijkdom dezer waarheid ontvouwen zullen.

Gelijk te hunner tijd de doctoren Bender en Wellhausen uit de theologische tot de philosophische faculteit overgegaan zijn, zoo verzoeken wij uwe Excellentie, die professoren welke zich meer en meer van de Heilige Schrift en van de belijdenis losmaken, voor te stellen de theologische faculteit te verlaten en dat hun mogelijk te maken.

Wij weten wel, dat de theologische jongelingschap daardoor niet vrij worden zal van de gevaren, die de strijd van dezen tijd tegen de Goddelijke openbaring nu eenmaal met zich brengt! Neen, zij staat midden in den stroom van den tijd en moet er doorheen, om den vasten bodem der eeuwigheid werkelijk onder de voeten te krijgen.

Maar het is toch wat anders, of zij daarbij door getrouwe leeraars, die op dezen bodem vast staan, geraden, en op den rechten weg tot het rechte doel geleid worden, onder aanwijzing van verkeerde wegen en richtingen, of dat zij door mannen, voor welke de Schrift geen Goddelijk, maar een bloot menschelijk boek is, van het begin af op bijpaden geleid en daarom ten opzichte van het heiligste op doolpaden gebracht worden."

Wellicht dat na de resultaten, die de sociaaldemocraten bij de jongste stembus verkregen hebben, de Pruissische minister van Eeredienst van den Keizer, oppersten bisschop der Pruissische landskerk, den wenk krijgt, om eeniger mate aan den wensch der genoemde Lutherssche vereeniging tegemoet te komen. Eenmaal is Bismarck genoodzaakt geweest zijn houding en gedragslijn ten opzichte van het lager onderwijs te wijzigen, toen er van sociaal democratische zijde tweemaal een aanslag op het leven van Keizer Wilhelm I gedaan werd. Van toen af werd toch de „Confessionsschule" even krachtig bevorderd, als te voren de „Simultanschule". Wie weet of nu Wilhelm II, die tenslotte zijn eigen kanselier is, niet tot de overtuiging komt, dat het niet minder noodzakelijk is om de kerk als draagster der religie niet door de hoogleerden aan de universiteiten te laten vervoesten.

Zwitserland. Een verzoeningsgedenksteen.

De bekende Fransche hoogleeraar in de kerkgeschiedenis te Montauban E. Doumergue, ook in ons vaderland bekend geworden door zijne studiën over Calvijn, de schrijver van het leven van Calvijn, waarvan het tweede deel verscheen, heeft voor het Geschiedkundig Genootschap te Genève keurige onderzoekingen gedaan om de plaats aan te duiden, waar vóór drie honderd vijftig jaar de brandstapel opgericht werd, waarop de Spaansche geneesheer Michaël Servet verbrand werd, omdat hij niet afgelaten had lasterlijk te spreken van den Heiligen Drieëenigen God, en openlijk er voor uitkwam dat hij zuiver Pantheïst was. De dand van Calvijn wordt door geen Gereformeerde verdedigd. Doumergue wil dit laten uitkomen en heeft daarom gelden verzameld, om op den 27sten October, den dag waarop Servet ter dood gebracht werd, een gedenksteen te doen onthullen, waarin de volgende belijdenis gebeiteld is: „Wij, de eerbiedige en dankbare zonen van Calvijn, onzen grooten reformator, een misgreep veroordeelend, die de dwaling van de eeuw was, de getrouwe aanhangers van gewetensvrijheid volgens de echte beginselen der reformatie en van het Evangelie, hebben dit verzoeningsgedenkteeken den 27sten October 1903 gesticht. Den 27sten October 1553 stierf op den brandstapel te Champel Michaël Servet uit Villanuova, in Aragonië, geboren den 29sten September 1511."

Het is eigenaardig, dat men in deze dagen ook op de gedachte komt om door middel van een gedenkteeken te kennen te geven, dat men in een persoon die men als een gave Gods erkent, een zekere daad afkeurt. Wil de hoogleeraar Doumergue op die manier een eind maken aan het telkens herhaalde verwijt, dat aan de vervolgers van Calvijn gedaan wordt, dat hun held toch ook iemand als een ketter op den brandstapel deed sterven? Tot hiertoe pleegde men anders te handelen.

Terecht zal op het eigenaardige gedenkteeken worden gemeld, dat de dwaling van Calvijn, waardoor Servet op den brandstapel kwam, de dwaling was van zijne eeuw. De dwaling, dat op de overheid de plicht rustte, de ketterij, die gevaarlijk was voor de zielen, aan den lijve, zoo noodig met een gruwelijken dood te straffen, werd in de 16de eeuw zoowel door, Roomschen als door Gereformeerden gekoesterd. De Gereformeerden hielden over het algemeen staande, dat de overheid niet de juiste personen, die werkelijk ketters waren, op het schavot bracht, doch het kwam niet in hen op, het recht der overheid om de ketters ten vure te doemen, te loochenen. Zoo ingeworteld was die dwaling, dat zelfs Servet er mede besmet bleek te zijn. In een brief aan den Raad van Genève zegt hij, dat hij „tevreden is met te sterven", zoo hij Calvijn niet vermag te verpletteren; hij vraagt daarom, dat Calvijn even als hij „gevangen worde genomen" en, eenmaal verpletterd, in zijne plaats ter dood worde gebracht. Laat er ons aan toevoegen, dat Calvijn niet bloot het Roomsche stelsel overgenomen had. Volgens dit moest elke ketter sterven, om het even of hij zijne kettersche gevoelen aan de klok gehangen had of niet. Calvijn en Beza hebben alleen het dooden van ketters door de overheid verdedigd, wanneer het gebleken was, dat hij een rustverstoorder der maatschappij was, en hij door de verkondiging van zijne ketterijen de grondvesten, waarop de staat gebouwd was, had doen schudden.

Gemengd nieuws.

Bij scharen stroomen de Russische Joden al sedert jaren naar de Vereenigde Staten, maar nooit was de stroom der landverhuizing van dit volk zoo sterk als in de laatste maanden. De gruwelen van Kischenew zullen de stroom ongetwijfeld nog doen wassen. Zij gaan in de groote steden wonen en arbeiden als kleedermakers voor de groote heeren kleedermagazijnen, die meest in handen van Duitsche Joden zijn, en drijven kleinhandel of gaan uit venten. De Russische Joden zijn orthodox, maar zijn toch verdeeld in verschillende partijen, wie ke hunne eigene scholen bouwen en er voor zorgen dat hunne kinderen Hebreeuwsch leeren lezen, al is het ook dat zij de taal zelve meestal niet verstaan. Hunne uithangborden, schilden enz. zijn in het Russisch Jargon en wel in Hebreeuwsch schrift In de groote steden nemen zij geheele wijken in bes ag en verdrijven de Christenen daaruit, doordat steeds groote massa's er zich in komen vestigen. New-York heeft reeds een grootere bevolking dan eenige andere stad. Voor de Poolsche Joden is dezer dagen in den staat New-Jersey (aan New York grenzend) een bijzondere stad gesticht. Deze heet Woodbine Baron Hirsch heeft namelijk een fonds van 60 millioen gulden nagelaten tot ondersteuning van arme Joden en tot het stichten van koloniën. Uit deze kas werden voor tien jaren stukken land aangekocht, de stad aangelegd, terwijl men ook Joden liet overkomen. Midden in een woud gebouwd, is die stad met fabrieken eenig in zijn soort. Onlangs werd aldaar een burgemeester en een gemeenteraad gekozen. Er is geen tweede stad in de wereld waar alleen Joden wonen.

De Poolsche en Russische Joden zijn orthodox, de Duitsche Joden over het algemeen liberaal, zoogenaamde Reformjoden, die ten deele den Sabbath afgeschaft hebben en hunne godsdienstige samenkomsten op Zondag houden. Er bestaat tusschen hen en de Unitariërs (loochenaars van de Drieëenheid) een goede verstandhouding, ja het gebeurt dat »Reform«-rabbijnen uitgenoodigd worden te spreken bij feestelijke samenkomsten (het leggen van een eersten steen voor kerkgebouwen of het »inwijden« van kerken) der Presbyterianen, Baptisten, Episcopalen enz. Dit verbaast ons niet al te zeer. Tusschen Reform-Joden en Modernen of Socinianen die het fundamenteele stuk der kerk, de Drieëenheid, hebben laten vallen, is de afstand zoo groot niet! Met eenige welwillendheid wederzijds kunnen zij wel tot elkander naderen om de broederhand te geven. WINCKEL

Voor Kinderen.

STOKOUD EN ZESTIEN JAAR.

ZEE EN LAND.

VIII.

Zoodra mogelijk, toen zij met Lukas alleen was, vroeg ze hem hoe het er eigenlijk mee stond. Lukas was eerlijk genoeg om te erkennen dat moeder gelijk had. Doch toen zij hem te verstaan gaf, hoezeer haar dat leed deed, was zijn antwoord: „Och, moeder, dat gaat heusch niet. Er is elken dag op schip zooveel te doen, en als ik 's avonds naar kooi mag, ben ik veel te moe om nog te gaan lezen, en ik heb ook geen licht, en op zoo'n schip zit men nooit eens rustig alleen. U weet dat zoo niet."

Nu dit laatste was waar, en al het andere ook. Maar toch, als de lust niet ontbroken had, zou Lukas toch wel gelegenheid gevonden hebben om Gods Woord te lezen. Wie dat *wil* vindt daartoe ook den weg.

Eenige maanden zijn verloopen. Weer treffen we onze Lukas aan op zee.

Dit zal u misschien verwonderen, doch Lukas was daarin aan velen gelijk, dat hij het doorgestane leed spoedig vergat, en alleen oog had voor het tegenwoordige.

Te Dartmouth was het hem al spoedig weer gaan vervelen. Vader had hem voorgesteld weder in den winkel behulpzaam te zijn, doch dit verdroot den jongen al spoedig. Dat moeder en zuster zoo goed voor hem waren, viel hem recht aangenaam, maar dat ze trouw ter kerk gingen en liever de predicatie dan vroolijke deuntjes hoorden, stond hem nu nog meer tegen dan vroeger. En toen nu na een poos de kapitein weer kwam en zei dat hij over Lukas heel tevreden was, en hem gaarne weer meenam, zei de ander in zijn hart reeds ja. Hij zou dan ook meer verdienen, en had alle kans verder te komen. Dit laatste nu deed de deur dicht, en wat moeder en zuster ook mochten zeggen, Lukas was niet te houden en toog weer naar zee.

Ditmaal ging de reis naar Nieuw-Orleans, dat de lezer vinden kan op de zuidkust der Vereenigde Staten, aan de Golf van Mexico. Als ik zeg New-Orleans, bedoelt dit de plek waar die stad thans ligt, van welke toen nog weinig was te zien. Louisiana, waarvan New-Orleans thans de hoofdstad is, behoorde destijds aan Frankrijk, dat in 't begin der vorige eeuw dit gebied aan de Vereenigde Staten van Noord-Amerika heeft verkocht. De Franschen hadden zich toen pas aan de monding der Mississippi neergezet en het land genoemd naar hun koning Louis XIV (Lodewijk).

Toen „De Valk" voor de rivier het anker wierp, was Lukas juist wat ongesteld, en de dokter ried hem, aan land te gaan, dan zou hij wellicht eer herstellen. Onze vriend had daar niet tegen, en kreeg van den kapitein een voorschot op zijn geld, met den niet overbodigen raad, om op zijn zaken en zakken te passen. Want de plek was nu juist geen stad waar een onzer gaarne zou geleefd hebben. De bevolking was van velerlei slag, blank en zwart. Zij leefde er vroolijk en luchthartig op los, en bekommerde zich om weinig anders dan eten, drinken en genoegen en vooral geld verdienen. En tot dit laatste vonden de Franschen er gelegenheid, die pas het land hadden in bezit genomen.

't Eerste wat Lukas aan land gekomen zag, was een fort, waarop de Fransche lelievlag woei. Rondom dit fort waren een aantal huizen gebouwd, sommige fraai, anderen niet veel meer dan hutten. Lukas hoorde er allerlei talen spreken, waarvan hij geen woord verstond, want Spaansch en Fransch had hij nooit geleerd, en nog minder de taal der negers of die der Indianen. Voor 't eerst van zijn leven bevond hij zich onder wild vreemden, en die in waarheid voor een deel ook werkelijk wild konden heeten.

Het beviel onzen vriend hier zoo weinig, dat hij 't besluit nam terug te keeren, hoe mooi een eindweegs het land in de natuur ook mocht zijn. Want Louisiana ligt vrij zuidelijk en heeft een warm klimaat. Toen hij echter op het punt stond zijn plan te volvoeren, zag hij op de rivier een bootje naderen. Hij herkende het dadelijk als een van „De Valk" en ook de mannen die er in zaten. Dat zij een eind de rivier oproeiden, was, wijl het strand bij de monding zeer modderig is en niet geschikt om te landen.

Zoo had Lukas dan goede kennissen bij zich gekregen, en nu besloot men, den gegeven vrijen dag, te gebruiken, om het land te bezien, waar nog nooit iemand van hen was geweest, en dat trouwens nog pas kort door enkele blanken werd bewoond.

Dat „De Valk" daar het anker had geworpen, was ook niet om er te laden of te lossen, maar op geheimen last van de eigenaars van 't schip, om eens op te nemen of er in de nieuwe Fransche nederzetting ook iets te verdienen zou vallen. Men kon b.v. koopwaren leveren of die er zijn mochten inslaan. Ge ziet, men was in dien tijd al net zoo schrander als nu. Onze vaderen waren zelfs een tijd lang de marktschippers van Europa.

De matrozen wandelden voort, tot zij aan een plek kwamen, die blijkbaar bebouwd was. Hier waren boomen gehakt en heggen gemaakt. Ook zag men een eindweegs verder een huis. Toen zij naderbij kwamen, bespeurden ze, dat het zoo iets als een herberg moest zijn, althans eenige Fransche woorden, die een uit het gezelschap lezen kon, duidden het aan. Men ging binnen en weldra verscheen de waard, een forsche vent, die een groot mes in den gordel droeg, als bewijs dat men in deze streek op alles moest gewapend zijn.

De matrozen zet'ten zich neer en bestelden 't een en ander, doch het bleek, dat de herbergier geen woord verstond van wat ze zeiden. Dat hinderde echter niet bijster veel, want toen ze hem beduid hadden, dat ze allereerst wat te drinken verlangden, bracht hij aanstonds een flesch brandewijn. De mannen echter gaven te kennen, dat zij iets anders begeerden, doch dat had de waard niet; later zou blijken wat het gevolg hiervan was.

De herberg zag er evenmin aantrekkelijk uit als den man: 't Was een houten gebouwtje, met slechts enkele kleine vensters en een zware deur, die met een vervaarlijk slot was voorzien. 't Vertrek dat tot gelagkamer diende, bevatte slechts een paar ruwe tafels en banken. Er viel hier althans weinig te kapen. Doch blijkbaar was heel het huis er op ingericht, om den bewoner te dekken tegen aanval of berooving, en dat was in zulk een land begrijpelijk. De Engelschen let'ten daar minder op, maar kortten den tijd met allerlei verhalen en grappen, waarbij de een nog meer wist dan de ander, en de krachtige Fransche brandewijn, die elk scheen te smaken, de tongen losmaakte. Doch ook hier zou blijken: „Als de wijn is in den man, is de wijsheid in de kan."

HOOGENBIRK.

INGEZONDEN STUKKEN.

(*Buiten verantwoordelijkheid van de Redactie*)

Wie helpt Nieuw-Dordrecht?

Slechts korten tijd in de veenkolonie werkzaam, ben ik toch reeds eenigermate in staat den geestelijk treurigen toestand der turfgravers te beoordeelen. De bevolking, voor 't grootste deel van elders toegestroomd, schijnt paria der